

Nr 123.

Av herr **Löfvander** m. fl., om införande av fri undervisningsmateriel i folk- och fortsättningsskolan.

Vid upprepade tillfällen sedan 1919 har riksdagen uppmärksammat frågan om förbilligande av målsmännens kostnader för undervisningsmateriel, särskilt vad angår folkskolan, samt till Kungl. Maj:t gjort framställning om åtgärder i sådant syfte. Vid två särskilda tillfällen har frågan genom Kungl. Maj:ts försorg varit underkastad prövning av särskilda sakkunniga, nämligen dels 1920 års skolmaterielsakkunniga, vilkas den 31 januari 1923 avgivna betänkande i ämnet på grund av den då rådande kristiden ej befordrades till trycket och tillsvidare ej föranledde någon åtgärd, dels också av 1937 års skolmaterielsakkunniga. De senares betänkande, avgivet den 20 juni 1939 är offentliggjort (statens offent. utredn. 1939—17 ecklesiastikdepartementet). I båda dessa betänkanden förordades på angivna grunder i princip, att fri skolmateriel skulle tillhandahållas folkskolans barn. Det förslag, som framställdes i sistnämnda utredning, förordades vid remiss i väsentliga delar av det övervägande flertalet av vederbörande myndigheter. Frågan syntes därför vara mogen för avgörande. Emellertid vållade de utomordentliga förhållandena, som inträdde på hösten 1939, att saken ännu en gång sköts på framtiden.

Det synes oss nu vara påkallat att detta spörsmål åter på allvar upptages till behandling och lösning. Trots de många rubbningar och förändringar, som drabbat vårt samhälle, torde den grundläggande principen för ifrågasvarande förslag alltjämt äga giltighet, nämligen att fri undervisningsmateriel bör lämnas åt samtliga barn inom folkskolan, enär obligatorisk undervisning måste anses förutsätta att skolmateriel kostnadsfritt ställes till barnens förfogande. Folkskolans barn böra sålunda under, så långt sig göra låter, samma yttre villkor utbildas för att kunna fullgöra sin insats i samhället efter vars och ens fallenhet och förmåga, detta i all synnerhet som botten-skolan numera kan sägas vara allmänt accepterad. Alla elever böra så vitt möjligt beredas samma förutsättningar att inhämta denna grundläggande utbildning. Fri skolmateriel bör därför icke såsom nu på många håll sker tillhandahållas barnen som någon särskild förmån, vilken endast under vissa villkor kommer dem till del. Som bekant förhåller det sig i regel så, att fri skolmateriel lämnas allenast ifråga om barn, vilkas föräldrar eller målsmän äro helt eller så gott som helt obemedlade. Givet är att barnen därmed erhålla en särställning inom den klassavdelning, som de tillhöra och att den hjälp, som sålunda kommer dem till del, tillika

meddelar dem en icke önskvärd social särprägel, vilken är alldeles särskilt beklaglig på ifrågavarande åldersstadium. Därtill kommer en omständighet, som avser de fattiga skolbarnen och som med särskild tyngd gör sig gällande inom det å landsbygden belägna överbägande flertalet av skoldistriktet. Det bör nämligen uppmärksammas, att dessa distrikt icke nås av kommissionsbokhandeln och dess förgreningar. Därför måste lärare och skolmyndigheter från bokhandeln rekvirera och åt barnen tillhandahålla erforderlig undervisningsmateriel. Detta medför emellertid att lärare och skolmyndigheter måste fungera som mellanhänder i denna handel med undervisningsmateriel. Givetvis måste materielen ställas till elevernas förfogande i mån som den behövs i undervisningens tjänst, men med hänsyn till det ekonomiska betryck, som tyvärr ofta råder bland landsbefolkningen, inträffar det mycket ofta att barnen icke omedelbart kunna prestera likvid för materielen. Härmed uppstår dessvärre ett kreditförhållande mellan lärare och elever, som avgjort strider mot det personliga förhållande, vilket bör råda dem emellan. Detta läge, som ovillkorligen i mycket stor utsträckning följer av det nu rådande systemet, synes oss i särskild grad böra beaktas. Detta bl. a. därför att metoden att överlag bevilja fri undervisningsmateriel åt folkskolans barn stundom stämplas som depreverande och ledande till att en s. k. understödstagareanda inympas hos ungdomen, medan det nu i allmänhet rådande systemet skulle vara baserat på självansvar och självförvaltning. I verkligheten förhåller det sig såsom nyss anförts faktiskt så, att det nu inom de allra största delarna av landet praktiserade tillvägagångssättet vid distribution av undervisningsmaterielen från tidiga år vänjt barnen vid ett kreditväsen, som förvisso kan befaras i moraliskt avseende menligt påverka deras uppfattning och vanor, alldeles frånsett de nackdelar och obehag, vilka därvid åsamkas det personliga förhållandet mellan lärare och barn. Det är säkerligen ovan anförda omständigheter — jämte den klarnande insikten om det principiellt riktiga i att fri undervisningsmateriel lämnas — vilka föranlett skoldistriktet att spontant och på eget initiativ i ett mycket stort antal fall och i större eller mindre utsträckning förverkliga den fria materielens tanke. Detta har väsentligen skett efter två linjer. Dels ha distriktet — utan att anse sig kunna lämna helt fri materiel åt alla barn — likväl medgivit mer eller mindre betydande lättnader i detta avseende, så att antingen fria läroböcker eller fri förbrukningsmateriel beviljats åt alla barn, eller också har man experimenterat med olika understödsformer, vilka delvis slagit väl ut i samma mån som de omhänderhåfts med omdöme och insikt, men av vilka dock ingen torde kunna läggas till grund för en allmän reglering av frågan. Dels ha vidare distriktet i ett i och för sig ansenligt antal fall tagit steget fullt ut och generellt beviljat eleverna fri undervisningsmateriel. Detta gällde år 1939 ej mindre än 245 distrikt av vilka ett 190-tal tillhörde landsbygden och av de övriga 27 utgjordes av städer och 23 av köpingar eller municipalsamhällen. Någon avsevärd ändring häri torde ej ha inträffat sedan

år 1939. I ett eller annat fall ha dock skolkommuner så sent som hösten 1941 beslutat helt fri undervisningsmateriel för folkskolans barn.

Med hänsyn till ovan anförda omständigheter synas de skäl, som före den nuvarande krisen talade för införandet av fri undervisningsmateriel fortfarande äga sin fulla giltighet. 1937 års skolmaterielsakkunniga ha för övrigt ytterligare i detalj utvecklat läget i sitt betänkande till vilket vi hänvisa. Det oaktat kan det förväntas att motstånd skall resas mot förslaget om fri materiel i närvarande tid då energiska besparingsaktioner pågå inom snart sagt alla områden av offentlig verksamhet samtidigt som skatterna utomordentligt kraftigt ökas. Självfallet kan det under sådana omständigheter ej heller ifrågasättas att genomföra någon socialvårdande eller kulturell anstalt, som medför nya — i varje fall betydande — utgifter för det allmänna och skattedragarna. Nu förhåller det sig emellertid uppenbarligen så, att införandet av fri undervisningsmateriel alls icke medför några nya utgifter av allmän natur utan fastmera innebär en överflyttning och en rationell reglering av en börda, som alla redan å det allmännas vägnar ålägges och åvilar stora befolkningsgrupper. Av den obligatoriska av staten ålagda folkundervisningen följer nämligen såsom ovan betonats, att erforderlig undervisningsmateriel måste anskaffas, och detta krav ställes på elevernas målsmän eller föräldrar med de undantag i föga tilltalande form, vilka ovan påtalats. Därtill kommer att denna anordning av en faktisk indirekt beskattning ej blott verkade slumpvis och på ett till betydande delar olämpligt sätt utan även måste framstå som särskilt ändamålsvidrig i den svåra tid, som vi nu genomleva.

Ty det är ju just den generation, som nu ansvarar för barnens utgifter för skolan, vilken tillika har att uppbära hela den samlade bördan av beredskapsanstalterna i skilda avseenden. I mycket stor utsträckning torde detta vålla att de målsmän, vilkas ekonomi under tidens växande tryck alltjämt försvagas, nödgas anhålla hos skolmyndigheterna om fri skolmateriel för sina barn och att dessa därför komma att stämplas av en sådan social särprägel inom sin skolmiljö, som ovan karakteriserats. Denna konsekvens ter sig som särskilt egendomlig, då den sålunda vållats av att barnens målsmän gjort uppoffringar för det allmänna.

Framhävas må även, att medan målsmännen i stigande grad sättas ur stånd att tillgodose barnens behov av materiel denna uppgift måste övertagas av skoldistriktet. Men det är bekant att de bördor, som sålunda överflyttas på dessa, drabba dem mycket ojämt i mån av distriktets synnerligen växlande ekonomiska bärkraft, i synnerhet å vår landsbygd. Ej minst ur denna synpunkt är en reglering av bördan starkt påkallad men — såsom påvisats av 1937 års skolmaterielsakkunniga — torde en sådan endast rationellt kunna verkställas genom statens förfogande och med statsmedel.

På ovan anförda grunder föreslå vi därför, att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller, att frågan om fri undervisningsmateriel ånyo upptages till

prövning och att förslag i angivet syfte snarast möjligt avlåtes till riksdagen. Vid frågans beredning torde en bärkraftig grundval föreligga, dels i 1937 års skolmaterielsakkunnigas ovannämnda betänkande, dels i de svar, som år 1939 ingått vid remissen av detta betänkande. En viktig förutsättning för en sådan reform förefinnes även i statens läroboksnämnd, som sedan 1939 bereder läroboksfrågorna och redigerar den till grund för böckernas antagande liggande läroboksförteckningen. Vad särskilt angår 1937 års skolmaterielsakkunnigas betänkande må följande omständigheter betonas. *De villkor för överlåtande av fri materiel*, som sakkunniga förordat (kap. VII: 4, 5, 6 och 7) synas godtagbara och torde icke heller ha i nämnvärd mån drabbats av den kritik, som framkommit mot betänkandet.

Ifråga om de *ekonomiska och administrativa grunder*, som sakkunniga föreslagit (kap. VIII: 1, 2, 3, och 4) torde dessa komma att utgöra grundförslaget för frågans följande beredning och prövning. Med hänsyn till förskjutningarna i förslaget torde det bli nödvändigt att omräkna kostnaderna för fria läroböcker och fri förbrukningsmateriel per barn och år. I belysning av den kritik, som ägnats betänkandet, bör framhåvas att förslaget synes äventyras genom invändningar av två olika slag.

Å ena sidan förordas i kontrollsyfte, att staten och skoldistriktet i sin inbördes proportion skola bidra till de ifrågavarande utgifter, som distriktet bevisligen haft under ett tilländalupet läsår. Uppenbart är, att en sådan procedur skulle påkalla administrativa anordningar av den mest komplicerade art, särskilt då ingen central kameral instans ännu inrättats inom vår skolförvaltning.

Å andra sidan föreslås, att staten visserligen helt skulle bestå den fria materielen, men att det belopp, som skulle utgå per elev och läsår, beräknas i en högsta grad begränsad skala. Självfallet kunde materielens såväl omfång som kvalitet därmed äventyras, men det är förvisso orimligt, att det för reformen grundläggande kravet att alla elever böra äga samma förutsättningar för sin skolutbildning utmynnar däri, att de alla i lika mån erhålla tillfredsställande undervisningsmateriel.

I anslutning till vad sålunda anförts få vi därför hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att förslag måtte framläggas till riksdagen rörande införande av fri undervisningsmateriel i folk- och fortsättningskolan.

Stockholm den 20 januari 1942.

Axel Löfvander.

Arvid De Geer.

B. A. Nilsson.

Allan Holstensson.

Gustaf Elofsson
i Wä.

Gunnar Bodin.

Ivar Persson.

John Gustavson
i Guntorp.

Wiktor Egnell.

Arthur Heiding.

J. A. Andersson.

Ernst Eskhult.